

різняється твердістю і м'якістю (забезпечуються участю середньої частини язика), а також носових та ротових звуків між собою.

Операція виділення звуків зі слова формується завдяки розвитку двосторонніх зв'язків між лівими скроневою та тім'яною долями, які забезпечують аналіз акустичних та кінестетичних ознак фонем та правою лобною долею, яка забезпечує об'єднання, цілісне втримування фонем у слові. Тоді коли операція встановлення фонем у чітко вираженій послідовності розвивається завдяки двостороннім зв'язкам між правими скроневою та тім'яною долями, які забезпечують синтез акустичних та кінестетичних ознак фонем, та лівою лобною долею, на підставі участі якої відбувається послідовне включення фонем у слово.

Таким чином, визначено, що при подібному недорозвитку у дітей з дислалією, ринолалією та дизартрією фонематичного сприймання та уявлення операції фонематичного аналізу та синтезу можуть бути порушені по різному.

Безумовно, результати проведеного нами дослідження вимагають подальшого підтвердження або заперечення нейрофізіологів, нейрохірургів тощо. Проте, уже визначені нами механізми порушення фонематичних процесів у дітей вказують на потребу подальшого удосконалення системи корекції порушень фонетичного боку мовлення, особливо етапу формування фонематичного контролю.

Список використаних джерел

1. Глоzman Ж.М., Потанина А.Ю., Соболева А.Е. Нейропсихологическая діагностика в дошкольному воздасте. 2-е узд. – СПб.: Питер, 2008. – 80с.
2. Семенович А.В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте: Учеб. пособие для высш. Учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 232с.
3. Сиротюк А.Л. Нейропсихологическое и психофизиологическое сопровождение обучения. – М.: ТЦ Сфера, 2003. – 288с.
4. Соботович Є.Ф. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку / Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип. 1 – К. Актуальна освіта, 2004. – С.7-35.
5. Тарасун В.В. Логодидактика.
6. Тищенко В.В. Ієрархія фонематичних процесів в онтогенезі дитячого мовлення / Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип. 4. – К.: Актуальна освіта, 2007. – С. 3-18.

The results of the neuropsychological research of the phonematic processes of the children of the elder pre-school and junior school age with dyslaly, rhynolaly and disarthry are represented in the article.

Keywords: phonematic perception, phonematic imagination, phonematic analysis.

Отримано 18.09.2010 р.

УДК 376.2 (09)

Л.М. Дідкова

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОГО НЕДОРОЗВИНЕННЯ МОВЛЕННЯ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

В даній статті висвітлено два основних підходи щодо класифікації загального недорозвинення мовлення.

Ключові слова: загальне недорозвинення мовлення, мовленнєві порушення, психолого-педагогічний підхід, мовленнєвий розвиток.

В данной статье освещены два основных подхода к классификации общего недоразвития речи.

Ключевые слова: обще недоразвитие речи, речевые нарушения, психолого-педагогический подход, речевое развитие.

Для сучасної теорії та практики логопедії характерно всебічне вивчення мовленнєвих порушень дітей дошкільного і шкільного віку в психолого-педагогічному аспекті, який засвідчує загальні прояви порушень при різних формах аномального розвитку мовлення у дітей. Вивчення мовленнєвих порушень і їх усунення з позицій клініко-педагогічного підходу, що враховує сукупність лінгвістичних, психологічних, клінічних дослідницьких даних, які дозволяють формувати цілісне бачення цієї проблеми, так як базується на комплексному вивченні мовленнєвих розладів з урахуванням етіології, патогенезу, клініки порушень мовлення.

Психолого-педагогічна класифікація урахує тип та ступінь порушень окремих компонентів мовлення. У цій класифікації виділяють:

1) фонетичне недорозвинення мовлення (ФНМ) – порушення процесів формування вимовної системи рідної мови у дітей з різними мовленнєвими розладами внаслідок дефектів вимови фонем.

Фонетичне недорозвинення мовлення характеризується порушенням формування фонетичної сторони мовлення (порушення звуковимови (переважно спотворена вимова звуків), звуко-складової структури слова; просодичної сторони мовлення) або порушенням формування окремих компонентів фонетичної будови мови (наприклад, тільки звуковимови або звуковимови і звукоскладової структури слова).

2) фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення (ФФНМ) – порушення процесів формування вимовної системи рідної мови у дітей з різними мовленнєвими розладами внаслідок дефектів сприймання та вимови фонем.

При ФФНМ поряд з порушенням формування фонетичної сторони є і недорозвинення фонематичних процесів: фонематичного сприймання (слухової диференціації звуків), фонематичного аналізу і синтезу, фонематичної уваги, пам'яті, контролю, фонематичних уявлень.

Порушення звуковимови проявляються в замінах і змішуваннях звуків, викривленні та відсутності звуків. Частіше всього порушена вимова складних за артикуляцією звуків (шиплячих, свистячих, сонорних), заміна дзвінких звуків глухими тощо.

Характерними є порушення диференціації звуків на слух (особливо близьких за акустичними ознаками), несформованість фонематичних уявлень, утруднення здійснення фонематичного аналізу (визначення наявності і місцезнаходження звуку в слові, послідовності та кількості звуків) і синтезу.

Порушення звукоскладової структури проявляються у спотворенні складової структури слова (перестановки і пропуски складів) і звукової структури складу (передусім складів зі збігом приголосних звуків).

3) Загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ) – різні складні мовленнєві розлади, при яких порушено формування всіх компонентів мовленнєвої системи. [1]

Дослідники вивчали прояви загального недорозвинення в різних аспектах: психолого-педагогічному (Р.Є.Левіна), психолого-лінгвістичному (В.К.Орфінська), медико-педагогічному (С.С.Ляпідевський), фізіологічному (Н.Н.Трауготт), клінічному (Ю.Я.Флоренська), психолінгвістичному (Є.Ф.Соботович).

Існують дослідження, присвячені окремим питанням загального недорозвинення мовлення у дітей. Так, засвоєння системи звуковимови дітьми з недорозвиненням мовлення, складової структури слова висвітлено в працях Р.Є.Левіної, Г.А.Каше, А.К.Маркової, О.Н.Усанової та ін..

В частині досліджень розкривається співвідношення між процесом розвитку словникового запасу, а також засвоєнням граматичної будови мовлення (М.Є.Хватцева, Р.Є.Левіної, Н.Н.Трауготт, О.В.Правдіної, С.Н.Шаховської, В.К.Орфінської, Б.М.Гриншпуна та ін..). Дослідники зокрема звертають увагу на залежності між формуванням фонетичної та лексико-граматичної сторін мовлення (Р.Є.Левіна).

Дослідниками встановлено, що при глибокому мовленнєвому недорозвиненні мають місце порушення не тільки активного мовлення, але і у розумінні зверненого мовлення, і у розрізненні граматичних форм; розуміння залежить від стану особистого мовлення (Г.І.Жаренкова).

Однак слід зазначити, що протягом тривалого часу вивчення мовленнєвих порушень зводилось до опису окремих симптомів, між якими не встановлювалось ніякого зв'язку. Окремі прояви відхилень мовленнєвого розвитку розглядались як самостійні дефекти. Наприклад, порушення вимови, обмеженість словникового запасу, недоліки в розвитку граматичної будови розглядались як супутні порушення.

Формуванню цілісного, системного підходу аналізу мовленнєвих порушень у дітей ми маємо завдячувати працям Р.Є.Левіної, які й сьогодні викликають значний інтерес у дослідників.

Загальне недорозвинення мовлення має різні ступені прояву: від повної відсутності мовленнєвих засобів до розгорнутого мовлення з елементами фонетичного і лексико-граматичного недорозвинення.

Вперше теоретичне обґрунтування проблеми загального недорозвинення мовлення було висвітлено в результаті багатоаспектних досліджень різних форм мовленнєвої патології у дітей шкільного і дошкільного віку, проведених Р.Є.Левіною та творчим колективом наукових

співробітників НДІ дефектології АПН СРСР (нині Інститут корекційної педагогіки РАО) (Н.А.Нікашина, Г.А.Каше, Г.В.Чіркїна, Т.Б.Філічева, Г.М.Жаренкова, Л.Ф.Спірова та ін.).

Під терміном «загальне недорозвинення мовлення» (ЗНМ) розуміються різні складні мовленнєві розлади, при яких у дітей порушено формування всіх компонентів мовленнєвої системи, що відноситься до її звукової і смислової сторони при нормальному слухові та інтелекті. [3.с.67]

У дітей із загальним недорозвиненням мовлення більшою чи меншою мірою порушена вимова і розрізнення звуків на слух, спостерігаються труднощі оволодіння системою морфем і, відповідно, засвоєння навички словозміни та словотвору, словниковий запас відстає від вікової норми, недорозвинене зв'язне мовлення (Р.Є.Левіна, В.К.Воробйова, Т.Б.Філічева, Г.В.Чіркїна, Б.М.Гриншпун та ін.).

Загальне недорозвинення мовлення може спостерігатись при найбільш складній формі дитячої мовленнєвої патології - алалії, а також може мати місце при дизартрії, ринолалії, заїканні – в тих випадках, коли виявляються одночасно недоліки словникового запасу, граматичної будови та недорозвинення фонетико-фонематичної системи. [2]

Аналіз літературних джерел дозволив виділити два основних підходи щодо класифікації загального недорозвинення мовлення.

Перший підхід – психолого-педагогічний, що був запропонований Р.Є.Левіною. Другий підхід – клінічний, представлений в роботах Є.М.Мастюкової.

В рамках психолого-педагогічного підходу Р.Є.Левіною було виділено три рівні мовленнєвого недорозвитку у дітей з мовленнєвою патологією.

Перший рівень мовленнєвого недорозвитку характеризується повною або майже повною відсутністю словесних засобів спілкування в віці, коли у дітей з нормальним розвитком мовлення в основному сформоване.

Активний словник таких дітей знаходиться в зародковому стані. Він складається із звуконаслідувань, лепетних слів і невеликої кількості загальноживаних слів. Значення слів нестійкі і недиференційовані.

Звукові комплекси незрозумілі для навколишніх, часто супроводжуються жестами, мімікою.

Діти користуються окремими загальноживаними словами, але ці слова недостатньо сформовані за структурою і звуковому складу, а також вживаються в неточних значеннях. Характерною особливістю дітей з першим рівнем мовленнєвого розвитку є можливість багатогоцільового використання засобів мови: звуконаслідування і слова можуть означати як назви предметів, так і деякі їх ознаки або дії. Назви дій часто замінюються назвами предметів, або навпаки.

Пасивний словник ширший ніж активний, однак розуміння мовлення поза ситуацією обмежене.

Крім того, у дітей відмічається виражена недостатність у формуванні імпресивної сторони мовлення. Відсутнє розуміння значень граматичних форм слова (однини і множини іменників, минулого часу дієслова, чоловічого і жіночого роду прикметників тощо). Переважно дитина сприймає лише лексичне значення слова, тоді як його граматичне значення залишається поза увагою.

Фразове мовлення майже повністю відсутнє. Лише в окремих випадках спостерігаються спроби дитини оформити думку лепетним реченням.

Здатність відтворити звукову та складову структуру слова у дітей з першим рівнем ЗНМ ще не сформована. Звуковий аналіз слова дітям недоступний, а завдання спрямовані на виділення окремих звуків для дитини є незрозумілими.

Характерною є обмежена здатність дітей щодо відтворення складових елементів слова. В самостійному мовленні дітей превалюють односкладові і двоскладові утворення. У відображеному мовленні помітна тенденція скоротити слово до одного-двох складів. [5]

Другий рівень мовленнєвого розвитку визначається в літературі як «зачатки загальноживаного мовлення». Диференційованою ознакою цього рівня є поява в мовленні дітей двох-трихслівної, іноді навіть і чотирислівної фрази. Поєднуючи слова в словосполучення і фразу, дитина правильно узгоджує слова, або ж припускається окремих помилок.

Мовленнєві можливості дітей підвищуються. Спілкування здійснюється не тільки за допомогою жестів, лепетних слів, але і відносно постійних, хоч і спотворених у фонетичному та граматичному відношенні мовленнєвих засобів.

На відміну від першого рівня ЗНМ, спостерігається помітне покращення стану словникового запасу не тільки за кількісними, але і за якісними параметрами. Активний словник поширюється не тільки за рахунок іменників і дієслів, але й за рахунок використання деяких прикметників і прислівників. В мовленні використовуються особові займенники. Пояснення слова іноді супроводжується жестом.

Використовуються окремі форми словозміни. Спостерігаються спроби змінити слова за родами, числами і відмінками, дієслова за часом, але часто ці спроби є невдалими.

Іменники використовуються в основному в називному відмінку, дієслова – в інфінітиві або в формі третьої особи однини і множини теперішнього часу. Прикметники використовуються значно рідше, часто пропускаються, і можуть не узгоджуватись з іншими словами в реченні.

Прийменники використовуються рідко, часто пропускаються.

Діти часто користуються фразою. З'являється можливість більш або менш розгорнуто розповісти про добре знайомі події, про сім'ю, про себе тощо.. Однак ще спостерігається незнання багатьох слів, неправильна вимова звуків, порушення структури слова, аграматизми.

Розширюється пасивний словник, покращується розуміння мовлення. Діти здібні диференціювати форми числа та роду іменників і дієслів минулого часу.

Звуковимова значно порушена. Виявляється неготовність до оволодіння звуковим аналізом і синтезом.

Відтворення складової структури виявляється більш доступним. Діти з другим рівнем ЗНМ можуть правильно відтворювати слова різної складової структури, але звуковий склад цих слів є дифузним. Правильно передається звуковий склад односкладних слів без збігу приголосних (наприклад, мак). Під час повторення двоскладових слів із закритим і відкритим складом часто спостерігається випадання звуків. Значні утруднення викликає звуковимова односкладових та двоскладових слів із збігом приголосних.

Отже, мовлення дітей з другим рівнем ЗНМ є малозрозумілим через грубі порушення звуковимови і складової структури слів. [5]

Третій рівень ЗНМ характеризується розгорнутим фразовим мовленням з елементами недорозвинення лексики, граматичної будови і фонетики. Типовим для цього рівня є використання дітьми простих, розповсюджених, а також деяких видів складних речень. При цьому їх структура може порушуватись, наприклад, за рахунок відсутності головних або другорядних членів речення. У самостійному мовленні зменшується число помилок, пов'язаних із зміною слів за граматичними категоріями роду, числа, відмінку, особи, часу тощо.. Однак спеціально спрямовані завдання дозволяють виявити труднощі у використанні іменників середнього роду, дієслів майбутнього часу, в узгодженні іменників з прикметниками і числівниками в непрямих відмінках.

В активному словнику переважають іменники і дієслова, рідше використовуються слова, що характеризують якості, ознаки стану предметів і дії та способи дій. Спостерігається велика кількість помилок у використанні простих прийменників. Діти майже не користуються складними прийменниками. Слова можуть замінюватись іншими, зокрема, близькими за звуковим складом.

Словниковий запас обмежений, тому часто відмічається неточний вибір слів. Використовуються якісні прикметники, що означають сенсорні ознаки предметів – величину, колір, форму, деякі якості предметів. В мовленні використовуються займенники різних розрядів, прості прийменники. Займенники можуть опускатись, замінюватись.

Спостерігається недостатня сформованість граматичних форм: помилки у вживанні відмінкових закінченнях, змішування часових і видових форм дієслів, помилки узгодження.

Відмічається значна кількість помилок словозміни, через які порушується синтаксичний зв'язок слів у реченнях: змішування закінчень іменників чоловічого і жіночого роду, заміна закінчень іменників середнього роду в називному відмінку закінченнями іменників жіночого роду, неправильні відмінкові закінчення іменників жіночого роду з основою на м'який приголосний, неправильне узгодження іменників і прикметників, особливо середнього роду.

У фразовому мовленні спостерігаються окремі аграматизми, часто порушується правильний зв'язок слів у реченнях.

У більшості дітей із третім рівнем ЗНМ зберігаються недоліки вимови звуків і порушення звуко-складової структури слова; що негативно впливає на оволодіння звуковим аналізом та синтезом що, в свою чергу, служить перешкодою для оволодіння читанням і письмом. [1]

Вивчення мовлення 6-7-річних дошкільників дозволило виділити ще одну групу дітей, яка опинилась поза описаних вище рівнів мовленнєвого розвитку і визначена як четвертий рівень мовленнєвого розвитку. [7]

Зокрема Філічева Т.Б. зазначає, що у дітей з IV рівнем ЗНМ виявляються нерізко виражені порушення усіх компонентів мовлення. Частіше вони проявляються у процесі детального обстеження, при виконанні спеціально підібраних завдань.

У дітей з цим рівнем ЗНМ немає грубих порушень звуковимови, як правило, спостерігається лише недостатня диференціація звуків. Характерним порушенням звуко-складової структури є те, що, розуміючи значення слова, дитина не утримує в пам'яті його фонематичний образ. Як наслідок – викривлення звуконаповнюваності в різних варіантах: персеверації і додавання складів і звуків, відмічаються парафазії - перестановки звуків і складів, переважають елізії, які в основному характеризуються скороченням при збігу приголосних, в замінах складів, зрідка - пропуски складів.

Серед недоліків фонетико-фонематичного характеру поряд з недостатньою сформованістю звуко-складової структури слова відмічаються недостатня виразність мовлення, нечітка дикція. Це створює враження загальної змазаності мовлення. Змішування звуків свідчать про низький рівень сформованості диференційованого сприйняття фонем. Ця особливість є важливим показником ще не закінченого процесу фонемоутворення.

У дітей з цим рівнем мовленнєвого розвитку спостерігаються окремі порушення смислової сторони мовлення. Не зважаючи на різносторонній предметний словник, в ньому все ж відсутні слова, що позначають назви деяких тварин (наприклад, *кенгуру*), рослин (*кактус*), професій людей (*екскурсовод*). Відповідаючи на питання, діти змішують родові та видові поняття (*дерева – берези, ялини, ліс*).

Діти з четвертим рівнем ЗНМ демонструють достатню сформованість лексичних засобів мови та уміння встановлювати системний зв'язок і відношення, що є всередині лексичних груп. Діти легко справляються з підбором загальноновживаних антонімів, що вказують на розмір предмету (*великий-маленький*); просторову протистояння (*далеко-близько*); оцінюючу характеристику (*поганий-хороший*).

Недостатній рівень сформованості лексичних засобів мови особливо ярко проявляється в розумінні і використанні фраз, прислів'їв з переносним значенням (наприклад, *рум'яний як яблуко*).

В граматичному оформленні мовлення часто відмічаються помилки в використанні іменників родового відмінку множини (*діти побачили ведмедів, воронів*). Мають місце порушення узгодження прикметників з іменниками чоловічого та жіночого роду (*я розфарбовую шарик червоним фломастером і червоним ручкою*). Спостерігаються порушення в узгодженні чисельників з іменниками.

Лексико-граматичні форми мови сформовані нерівномірно у дітей з цим рівнем ЗНМ. З одного боку може відмічатись незначна кількість помилок, які носять непостійний характер, можливість здійснення правильного вибору при порівнянні правильної і неправильної відповідей, з іншої – стійкий характер помилок, особливо в самостійному мовленні.

Розрізнювальною особливістю є своєрідність зв'язного мовлення, яке характеризується порушеннями логічної послідовності, акцентування на другорядних деталях, пропусками головних подій, повтореннями окремих епізодів при складанні розповіді на задану тему.

Обмеженість мовленнєвих засобів, неточне використання окремих слів простежуються в самостійних переказах за окремими сюжетними картинками і за серією сюжетних картинок. При цьому в кожній дитини більшою чи меншою мірою порушені усі компоненти мовлення. Обстеження дітей показують, що четвертого рівня досягає частина дітей до кінця колекційного навчання в логопедичному дитячому саду. Майже третина дітей, які навчаються в групах із фонетико-фонематичним недорозвиненням, також можуть бути віднесені до цієї категорії. Крім того, четвертому рівню відповідає мовленнєвий розвиток дітей, які відвідували масовий дитячий садок і у яких було діагностовано мовленнєве порушення під час прийому до школи. [4]

Узагальнюючи психолого-педагогічні дані про характер мовленнєвих порушень у дітей із ЗНМ, можна відмітити, що, не зважаючи на природу дефектів, у цих дітей є типові прояви, що вказують на системне порушення мовленнєвої діяльності. Однією з характерних ознак є більш пізній початок мовлення: перші слова з'являються до 3-4, а іноді до 5 років. Мовлення аграматичне, недостатньо фонетично оформлене й малозрозуміле. Найбільш виразним показником є відставання експресивного мовлення при відносно нормальному розумінні зверненого мовлення. У всіх дітей спостерігається недостатня мовленнєва активність і критичність до свого дефекту.

Спеціальні дослідження дітей із ЗНМ визначили клінічні прояви загального недорозвинення мовлення, представлені, зокрема, в роботах О.М.Мастюкової. Науковець виділяє три варіанти ЗНМ і відповідно, умовно розділяє таких дітей на три групи. [6]

Для дітей першої групи характерні ознаки лише загального недорозвинення мовлення без інших виражених порушеннях пізнавальної діяльності. Це неускладнений варіант ЗНМ. У таких дітей не виявляються локальні ураження центральної нервової системи, за виключенням окремих ознак моторної незрілості, відставання в формуванні загального динамічного праксису.

Патогенетичною основою ЗНМ у цих дітей є затримка зрілості структур та функцій мозку, що формуються на більш пізніх етапах онтогенезу.

В анамнезі дітей даної групи відсутні виражені відхилення в протіканні вагітності і родів. Часто має місце недоношеність або незрілість дитини при народженні, її соматична ослабленість у перші роки життя.

У дітей другої групи ЗНМ поєднується з рядом неврологічних і психологічних синдромів. На першому році життя у цієї групи дітей спостерігаються легкі порушення м'язового тону, наявність мимовільних рухів, відставання в моторному розвитку. В подальшому виявляються не різко виражені рухові розлади.

Крім мовленнєвого дефекту, у багатьох із цих дітей спостерігається затримка психічного розвитку з недостатністю ряду вищих психічних функцій, зокрема – зорово-просторового гнозису.

Ці порушення часто сполучаються з утрудненнями у відтворенні ритмів, недостатністю слухомовленнєвої пам'яті, фонематичного слуху і слухового сприймання. При ретельному неврологічному обстеженні у таких дітей виявляється виражена неврологічна симптоматика, що свідчить про негрубе ураження окремих мозкових структур. Серед неврологічних синдромів у дітей другої групи часто спостерігається:

- гіпертензивно-гідроцефальний синдром (синдром підвищеного внутрішньочерепного тиску);
- церебрастенічний синдром (підвищена нервово-психічна виснаженість);
- синдроми рухових розладів (порушення м'язевого тону).

Цей варіант характеризується О.М.Мастюковою як ускладнений варіант ЗНМ, при якому має місце енцефалопатичний симптомокомплекс порушень.

У дітей третьої групи має місце найбільш стійке та специфічне мовленнєве недорозвинення, що клінічно визначається як моторна алалія. У цієї категорії дітей виявляються ознаки ураження (або недорозвинення) коркових мовленнєвих зон головного мозку, в першу чергу, зони Брока. При моторній алалії мають місце складні дизонтогенетично-енцефалопатичні порушення. Характерними ознаками моторної алалії є: виражене недорозвинення усіх сторін мовлення – фонематичної, лексичної, синтаксичної, морфологічної, всіх видів мовленнєвої діяльності і всіх форм писемного та усного мовлення. [6]

Отже, розробці наукового феномену ЗНМ, його визначенню і теоретичному обґрунтуванню, належить Р.С.Левіній та її науковій школі. Послідовники Р.С.Левіної поглибили класифікацію, виділивши IV рівень ЗНМ (Лалаєва Р.І., Серебрякова Н.В., Філічева Т.Б.), визначили клінічні прояви ЗНМ (Мастюкова О.М.).

Список використаних джерел

1. Логопедическая диагностика и коррекция нарушений речи у детей – СПб.-М.: САГА: ФОРУМ, 2006. – 272 с.
2. Логопедия: методические традиции и новаторство // Под ред. С.Н.Шаховской, Т.В.Волосовец. – М.: МОДЭК, 2003. – 336 с.
3. Основы теории и практики логопедии / Под ред. Р.Е. Левиной. – М.: Просвещение, 1967. – 246 с.
4. Волковская Т.Н., Юсупова Г.Х. Психологическая помощь дошкольникам с общим недоразвитием речи. – М.: Книголюб, 2004. – 104 с.
5. Левина Р.Е., Никашина Н.А. Характеристика общего недоразвития речи у детей // Основы теории и практики логопедии. – М.: Изд-во Московского государственного университета, 1967. – С. 48-52.
6. Мастюкова Е.М. Лечебная педагогика (ранний и дошкольный возраст). – М.: ВЛАДОС, 1997. – 304 с.

Two general approaches in classification of speech underdevelopment are represented in this article.

Keywords: general speech underdevelopment, speech abnormalities, psychological pedagogical approach, clinical approach, speech development.

Отримано 18.09.2010 р.

УДК 376.3.016

Т.М. Колос

СПІВПРАЦЯ ЛОГОПЕДА І ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У РОБОТІ З КОРЕКЦІЇ ФОНЕМАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ

У статті вміщено результати експериментального вивчення можливостей співпраці логопеда і вчителя початкових класів у роботі з подолання фонематичних порушень у першокласників.

Ключові слова: фонематичний недорозвиток, фонематичні функції, ознайомча робота, взаємодія фахівців.

Статья раскрывает результаты экспериментального изучения возможностей совместной работы логопеда и учителя начальных классов по преодолению фонематических нарушений у первоклассников.

Ключевые слова: фонематическое недоразвитие, фонематические функции, ознакомительная работа, взаимодействие специалистов.